

Bathó Edit

A jász viselet

I. Keletről hozott örökség (13-15. század)

A jász nép viseletére utaló legkorábbi adatokat *Selmezi László* 1980-as és 1990-es években végzett Jászberény-négyszállási, valamint Jászfényszaru-kozmadamjászállási ásatásainak eredményeiből ismerhetjük meg. Annak ellenére, hogy a 13. század második felétől használt temető sírjaiban a Jászság éghajlati körülményei miatt szinte minden vászon és bőr nemű textília teljesen megsemmisült, az előkerült leletanyagból, ha vázlatosan is, de rekonstruálhatjuk a viseletet.

A férfi sírok legfőbb jellemzője a bennük talált 2 darab *övcsat*, amelyből arra következtethetünk, hogy a jászok külön *övvel* fogták össze a nadrágjukat, és egy másikkal a térdig érő, elől nyitott felsőruhát, az ún. *kaftánt*, amely alatt valamiféle *inget* hordtak. A textiltől vagy bőrből készült övön a férfiak gyakran viseltek *kést*, *készséget* és *tórt*. Néhány sírban még egy-egy vállon átvetett, szíjon hordott, keresztvas nélküli *rövid kard* (kinzsál) is előfordult.

A női sírok gazdagabb leletanyaga már jóval több információval szolgált. A jász nők ruházata, amely sok tekintetben megegyezett a férfiakéval, minden valószínűség szerint igen díszes lehetett, s a következő darabokból állt: bő *bugyogó*, vállon vagy elől gombolós, álló nyakú *ing*, amelynek nyakára préselt vereteket varrtak, középen záródó, térdig érő *kaftán*, amelyet melltájékon egy-egy aranyozott ezüsből készült, préselt vagy *hólyagos koronggal* kapcsoltak össze. A korongok között találunk szélein kifűrt egyes korongokat, amelyek a ruhára varrva csupán díszítőként szolgáltak, míg a páros korongok ruhakapocsként funkcionáltak. A bizánci, illetve nyugati stílusjegyeket tükröző, díszes, hólyagos korongokat *Selmezi László* a négyszállási jász közösség hagyományos és jellegzetes ékszertípusának tartja.

A női viseletnek is szerves tartozéka volt az *öv*, amelynek kétféle típusa került elő: a *textil* öv és a *veretes öv*, amelyet ekkor a magyar szóhasználatban már *pártaövnek* említenek. A jász nők az övükön *kést*, csontból vagy bronzból készült *tűtartót*, illetve valamilyen *erszényt* vagy *tarsolyt* hordtak. A tűtartók övön való viselését, illetve sírba helyezését kizárólag a jászok szokásának tartják, és etnikumjelzőnek minősítik.

A női fejviselet is igen változatos volt. A négyszállási leletek alapján háromféle fejfedőt lehet rekonstruálni. Az egyik típus a fémveretekkel (bronzpénz, egyszarvú vagy lóherelevél díszítésű ezüst veret) díszített *sapka*, a másik a lemezkorongokkal ékesített *kendő*, a harmadik pedig a *párta* típusú fejdíszek. A női öltözetet különböző ékszerek egészítették ki. Különösen szép változatai kerültek elő a keleti típusú *fülbevalóknak*: szőlőfürt végű karikába visszapödört és kérdőjel alakúak. Hasonló formagazdagságot mutatnak a *gyöngysorok*. Ezek két nagy csoportra oszthatók: az egyik az, amikor a nomád hagyományoknak megfelelően a nyaklánc csupán néhány gyöngyszemből és óvó-védő talizmánból, amulettből áll, míg a gyöngyök másik csoportját üvegpaszta, korall, hegyikristály és borostyán gyöngyszemekből fűzött nyakláncok alkotják. A jász nők ékszereinek sorában meg kell említeni a *gyűrűket*, amelyeknél szintén két fő típus figyelhető meg: *pántgyűrűk* és *fejes gyűrűk*.

A török hódoltság alatt elpusztult Négyszállás falu jász temetőjében feltárt anyagokból egyértelműen *archaikus, keleti jellegű viselet* rekonstruálható. Mindez arra utal, hogy a jászok hagyományos keleti viselete még a 14. század folyamán is használatban volt, s feltételezzük, hogy a középkori Jászság többi jász falujának lakói is hasonló viseletben járhattak. A viselet fennmaradása feltehetően a jászok zárt egységének és a kunokkal együtt való hadba

vonulásának köszönhető. A 15. század azonban komoly változást hozott a jászok életében: katonai szerepük jelentősen csökkent, elhagyták ősi nyelvüket, s áttértek a magyar nyelv használatára, keleti keresztény vallásukat felváltotta a római katolikus, megváltozott életmódjuk, s immáron visszafordíthatatlanná vált az a lassú asszimilációs folyamat, amely révén betagozódtak a magyar feudális társadalomba. Ennek következményeként ruházatuk is átalakult, s minden valószínűség szerint a korabeli magyar viseletet vették át, kiegészítve azokkal a sajátos etnikai jegyekkel, amelyek a későbbiekben megkülönböztetésül szolgáltak.

II. Magyar-jász viselet a török hódoltság korában (16-17. század)

A jász viselet fejlődésének második szakasza a 16-17. századra, a török hódoltság korára körvonalazható.

A török megszállást a Jászság keservesen megszenvedte, lakossága gyakran menekülni kényszerült, s falvai közül jó néhány végleg elpusztult (Ágó, Boldogháza, Borsóhalma, Négyszállás, Rassang, Pazsán). A Jászföld népe különösen a 16. század második felében apadt meg igen jelentősen, a 17. században azonban egy sajátos benépesítési folyamat résztvevője volt a Jászság. Egyrészt a már korábban elmenekült lakosság tért vissza, házassági és egyéb kapcsolatai révén keveredve más népekkel, de jöttek lakosok az ország más vidékéről, különösen Nógrád, Heves, Gömör és Pest megyékből. Az új betelepülők természetesen magukkal hozták szokásaikat, kultúrájukat, amelyek a későbbiekben sajátosan ötvöződtek a Jászság történelmi hagyományaival.

A 16. századra lezajlott viselet változás feltehetően egy lassú folyamat eredménye volt, de minden bizonnyal lendületet adott hozzá a jászok római katolikus hitre való áttérése, a török dúlás, valamint a Jászföldre érkező új lakosok másfajta kultúrája.

A Jászság 16-17. századi viseletének bemutatásához már néhány levéltári forrás is rendelkezésünkre áll, de a legnagyobb segítséget mégis a török hódoltság idejéből fennmaradt, közel másfélszáz török oklevél jelenti, amelyben számos viselettörténeti utalást találunk. Annak ellenére, hogy a Jászság 16-17. századi viseletéről nem maradt fenn sem hiteles leírás, sem pedig bármilyen ábrázolás, a rendelkezésünkre álló szórványos adatokból mégis is jól érzékelhető a viselet átalakulása. A korábbi keleti jász női viseletből ebben az időszakban csupán az *öv* jelenléte figyelhető meg, a többi ruhadarabot pedig felváltotta a korra jellemző ruházat. A női viseletben minden valószínűség szerint a válltól bokáig érő *szoknya* került használatba, ami ekkor még az egybe szabott *aljból* és *vállból* állt. A 16-17. században azonban Európa szerte, s így Magyarországon is a szoknya ketté vált a derék részre, vagyis a *vállra* illetve az *aljra*, a mai *szoknyára*. A válltól elvált szoknyát egyenes szélű anyagdarabokból derék részen gallérba ráncolták, s így a csípőtől lefelé harangszerűen szélesedett. A 17. század végére a vállnak is kialakult egy sajátos változata, amit ún. *magyar vállnak* neveztek. Ennek a hátát egybeszabták, és a legtöbbször halcsonttal merevítették. A rövid derekú vállnak mély nyakkivágása és kapcsokkal rögzíthető vállpántjai voltak. A Jászságban az említett női öltözet tartozékaként minden bizonnyal ekkor már használták az *ingvállat* is. Erre utal egy 1594-ből származó jászdózsai végrendelet is, amelyben a különféle berendezési és használati tárgyak között már két *ingvállat* és egy *pártha övet* is említenek. A *pártaöv* eredetileg olyan övet jelentett, amely szőr- vagy selyemzsinórnál keményebb anyagból, például *vont ezüsből*, *aranyból*, majd *majc szövetből* készült, s feltehetően bőr alapra volt fektetve. A pártaövek ezüst díszreit az ötvösök lemezekből trébelés vagy préselés útján készítették, mégpedig úgy, hogy a verőtüvekbe vésett negatívokba beleverték, belepréselték a vékony ezüstlemezt. Az így kapott díszeket bőrszíjakra szegekkel felerősítették, s a szíjakat piros szattyánbőrrel bevonták. A pártaövet, amelyre legtöbbször apró kis bronz vagy ezüst csengettyűket is erősítettek, a nők derekukra kötve viselték, mint öltözetük egyik legfőbb ékességét.

A török hódoltság időszakából (1570-1682) fennmaradt, időközben többször is magyarra fordított török levelek ugyancsak fontos adatokkal szolgálnak a korabeli viseleti darabokra vonatkozóan. 1650-ben a jászberényi lakosok azzal a panasszal fordulnak a hatvani kádihoz, hogy húszas-harmincas csoportokban lovasok és gyalogosok jönnek falujukba, megszállnak náluk, esznek-isznak és mindezen túl *rókabőr, kés* és *bocskor* követelésével sanyargatják őket. 1658-ban a környékbeli várakból és palánkokból kiözönlő, portyázó katonák ellen testáznak, akik „*Fizettség nélkül elszedik élelmüket, s ezen kívül farkas- és rókabőrt, kést, kanalat, darutollat követelnek.*” A lakosság fosztogatása a török császári udvar szigorú parancsolatára sem szűnik meg, hiszen 1668-ban a berényiek továbbra is arról panaszkodnak, hogy a katonák „*ajándék címén pénzt, szűrt, csuha-posztót, rókabőrt követelnek tőlük, s ha nem adnak elverik, sőt meg is sebesítik őket.*” 1676-ban a jászapáti bírák a pozsonyi kamara segítségét kérik a magyar végvári katonák súlyos sarcoltatásai ellen, akik „*karmasin csizmát, vég abát, fejtőt, fozlant és egyéb portékát húznak és vonnak rajtuk.*”

Az említett adatokból – ha csak részleteiben is – némiképp következtethetünk a korabeli férfi viselet egyes darabjaira. Itt találjuk például a *farkas- és rókabőrt*, amelyet feltehetően *hátibőrként*, illetve *kacagányként* használt a férfinep. A hátibőr valójában juhbőrt jelentett, míg a vadbőrből (tigris, farkas, párduc) készült ún. *fekete hátibőrt* közönségesen csak *kacagánynak* vagy *fekete kacagánynak* nevezték. A kacagány a bőrből készült ruhák legprimitívebb formája volt. Az állatot megnyúzták, bőrét megszáritották majd puhára törték, és az így kapott bőrdarabot minden szabás nélkül egyszerűen csak a vállra vetve, a két első lábat a nyaknál összekötve viselték. Szükség esetén takarónak és derékaljnak is használták. A kacagány viselete a 16-17. században országszerte általános, a nemesség és a parasztság ruhatárában egyaránt megtalálható volt. Jóllehet a nemesek kacagánya nem egyszerű juhbőrből, hanem párduc és tigris bőrből készült. E ruhadarab használata a Jászkunság területén is széles körben elterjedt, oly annyira, hogy viselését az 1745-ös redemptiot követően az elkobzás terhe mellett már tiltják a hatóságok. Mária Terézia civilizációt és gazdasági fellendülést célzó törekvései a népviselet megreformálásában is jelentkeztek. Ennek következményeként a jász- és kunkapitányok egymás után adták ki viseletet szabályozó rendeleteiket. 1759-ben például Jászberényben is kihirdették, hogy „... *a legényektől el lehet venni a fekete kacagányt.*” Ezeknek és az ehhez hasonló rendelkezéseknek azonban nem sok foganatjuk volt.

A jász férfi viseletben ugyancsak megtaláljuk a rackajuh gyapjából előállított, később abaposztóból készített *szűrt* is, a magyar parasztság egyik legjellegzetesebb ruhadarabját. A szűr elejét és hátát egyetlen, vállon kettéhajtott posztódarab alkotta, amelynek elejét T-alakban felvágta. A vállába beillesztették az ujjakat, majd alája varrták a *pálhát*, ami a bőség kialakítását szolgálta. A nyakába széles gallért illesztettek, két sarkán csücskökkel. A szűröket általában a szűrszabó mesterektől szereztek be, de a 18. század első felétől a görög kereskedők boltjaiban már kész szűröket is lehetett vásárolni. 1737-ben a jászárokszállási görög kereskedő boltjában a posztó késztermékek között 200 darab varrott szűr is leltárba vettek, amelynek darabja 1 Ft-ba került. Nincsenek adataink a szűr viselők köréről, de az említett bolti készlet nagysága arra utal, hogy a Jászságban igencsak általános lehetett a szűr használata.

A férfiruhák egyik elegánsan szép darabja a *dolmány* volt, amely a 16. század elején terjedt el Magyarországon. Szerepel a *foslány* vagy *fosztány dolmány*, amelyet az ujjak szabása különböztetett meg a többi dolmánytól, ugyanis a karja horvát módra fel volt hasítva, s ez alól lógott ki az ing ujjja. A foslány dolmány használata a 17. században vált általánossá Magyarországon, s úgy tűnik, az új divat hullámai a Jászságot sem kerültk el. A ruhadarab még a 18. században is jelen van a jász férfiak öltözetében, erre utal a következő adat is, amely szerint Nesztor László jászberényi görög kereskedő boltjában 1737-ben 9 rőf, 1 forint 48 krajcár értékű dolmány alá való foslányt vettek leltárba. A török levelek egyaránt említik

a legkezdetlegesebb lábbelit, az egyetlen bőrből szabott *bocskort*, és a mester által készített élénkpiros ún. *karmazsin csizmát*. A kalap mellé tűzött *darutoll* minden időben drága dolog volt, így nem csoda, hogy a portyázó katonák ehhez is ingyen akartak hozzájutni. A feljegyzések szólnak a korabeli kelmékről is, így a *csuha-* és *abaposztórol*, amely a szűrposztónál finomabb, ványolt gyapjuszövet volt. Színe leggyakrabban fehér, néha szürke, s kedvelt alapanyaga a kor különböző ruhadarabjainak (szoknya, nadrág, dolmány, mente, süveg). A források említik a kor kedvelt fonalát a *fejtőt* is, amelyet a következő módon készítettek. A megszőtt vásznat az asszonyok jelzéssel ellátva odaadták a vándor posztófestőknek, akik megfestették az anyagot, majd visszavitték tulajdonosaiknak. A megfestett vásznat aztán lefejtették, és az így kapott fonállal hímeztek. Ugyanakkor a 18. századi görög boltokban található, singgel, röffel és véggel mért, veres, fekete, violaszín és szederjes (lila) színű fejtő valószínűleg a festett, szőtt pamutfonálból készített kelmék egyik fajtája lehetett, amelyből *keszkenőt* és *nyakravalót* is készítettek.

A 16-17. századi jász viselet alakulására – az Alföld más városaihoz hasonlóan, pl. Szeged, Kecskemét – jelentős hatással volt a török kultúra jelenléte. E hatás elsősorban a különféle új alapanyagok, mint az *abaposztó* (teve- vagy kecskeszőrből készült, durva fehér vagy festett posztó), a *bulyavászon* (finom, török vászonkelme), a törökországi *kartony*, *karmazsin* (vörös vagy sárga színű bőr), a *török kordovány* (szömörccével cserzett, különlegesen kikészített kecske- vagy birkabőr), a sárga és vörös *szattyánbőr* (szattying), valamint a *törökkendő*, *törökpapucs*, *törökzsinór*, *törökországi cérna*, a *skófiúm* (hímző fonál) megjelenésével és használatával érzékelhető. Az új alapanyagokhoz, a finom kelmékhez a jászok a vidéket járó kereskedők révén jutottak. Ilyen vándorkereskedő volt 1588 és 1592 között a gyöngyösi *Balázs deák*, aki Hatvan–Eger–Jászberény–Szolnok térségében tulkokat, ökröket és juhbőröket vásárolt össze, majd azokat Nagyszombatban értékesítette, s helyette gyapjú- len- és selyemszövetet hozott. A Balázs deák által beszerzett textíliák között különösen jelentős volt a *kisnicer* elnevezésű *posztó*, amelyet veres és mákszínben (szürke) egyaránt forgalmazott. Kereskedelmi kapcsolatai a Jászságban is igen számottevőek voltak. Fő szállítói közé tartozott a jászapáti László mester és Barla Márton, valamint a jászberényi Szücs Márton.

III. A jász viselet virágkora (18-19. század)

A Jászság 18. századi viseletének alakulására nagy hatást gyakoroltak a görög kereskedők által árusított textíliák (aba és rása posztó, csana patyolat, bulyavászon, mazolány, atlasz, muszlin, kamuka, tabit, bagzia, dikta, flór, paja, fátyol, karton, futa, csemelet, velez (velesz), parkany (barrakan), csipke, kordovány, szattyán stb.).

A jász emberek ruhaneműinek zömét ebben az időben valószínűleg a szabók készítették, de egyes kész darabokat a görög kereskedők boltjaiban is megvásárolhattak (aba nadrág, kék posztó nadrág, fejtő öltöző, salavardi, nyakravaló, pruszlik, főkötő, párta, kendő, öv, kötény, zubbony, süveg stb.).

1745-ben, amikor a jászok pénzen visszaszerzik jogtalanul elvett ősi kiváltságukat, szabadságukat, a Jászföld társadalmi és gazdasági életében soha nem látott fellendülés figyelhető meg. A *redemptio* által nyújtott előnyök teret engedtek a jászsági mezővárosok és a jász *redemptusok* korai polgárosulásának és sajátos parasztpolgári fejlődésének, amely a kultúra minden területén éreztette hatását. A legszembetűnőbb változás, talán mégis a viselet terén következett be. A ruházat az úri, a polgári divathoz idomult, új formákat kezdtek alkalmazni, s készítésükhöz drága, finom kelméket használtak. A viselet alakulásában különösen nagy szerepe volt a Jászkunságban folyó katonai életnek és a szín pompás katonai viseletnek, amely elsősorban a férfiak öltözetére gyakorolt komoly hatást (zsinóros mente,

dolmány, csákós süveg, sarkantyú), de a női viseletben is érzékelhető volt (rókaprémes posztó vagy bársony mente, zsinóros lajbi).

A polgárosodás a népviselet kettészakadását eredményezte: köznapi (hétköznapló) és ünnepi (templomba járó) viseletre. Hétköznapi még a módos redemptusok is vászonruhában jártak templomba, de egyéb ünnepi alkalmakra zsinóros posztóruhát, selymet, brokátot vettek fel. Bél Mátyás 1730-ban járja be a Jászkunságot, s ekkor eljut Jászberénybe is, ahol felfigyel a női viselet látványára, s megjegyzi, hogy sok a szép menyecske, „*akik arra törekszenek, hogy csinos ruházatukkal elhagyjanak más előkelőbbet.*”

Nők viselete

Vászonruhák

A jász nők hagyományos viselete a házivászonból készült *alsó* vagy *pendely*, illetve a *hosszú ing*, *féling* és *ingváll* volt. Az otthonra használt ingek általában vastagabb házi vászonból készültek, de ünnepi alkalmakkor finomabb vászonból (bulyavászon) és gyolcsból varrott ingeket öltöttek magukra. Az ingváll legkorábbi említése egy 1594-es dósai végrendeletből való. A jászberényi Krasnyánszky Klára 1764-ben kelt végrendeletében egy „*selem szélű féling*”-ről és egy *jegyíng*-ről rendelkezik. 1778-ban a jákóhalmi Lehoczky András megvizsgálva mostohaanyjának ládáit, benne sok egyéb ruhanemű között 3 gyolcs és egy bulyavászon ingvállat talált. A női ingnek kétféle változatát ismerték a Jászságban: a *mellévarrott ujjút*, amelynek ujja a nyaktól indult ki, valamint a *bevarrott ujjút*, amelynek ujját a vállhoz varrták.

A Jászságban is a három-öt szélből varrott vászon pendely és az ing alkotta az ún. *fejér ruhát* vagy *mindennapi ruhát*, amit rendszerint hétköznapi munkavégzéskor kék kecelével viseltek az asszonyok, bár előfordult, hogy a városban is ebben az öltözetben jártak-keltek. Jászberény város tanácsa 1801-ben illetlennek, sőt botránkoztató szokásnak tartja, hogy „*a Fehér Nép minden felső öltözet nélkül egyedül egy alsóban (pendelben) szokott a városban járni.*” Kihirdetik, hogy aki továbbra is ilyen öltözetben jár, 1 forintra büntetettik vagy pedig áristommal fenyegetik meg.

A földig vagy bokáig érő felsőszoknya alatt rendszerint 4-5, a 20. században pedig már csak 2 keményített, ún. nyersbe vasalt, *csipkével szegett alsószoknyát* viseltek.

Szoknya, viganó

A *felsőszoknyák*, vagy más néven *viganók* általában 3-4-5 szél anyagból készültek, szabás nélkül. A derekát egyenletesen beráncolták, *tűre szedték*, később berakták, ügyelve arra, hogy a ráncok, illetve a rakások zöme a farra essen, s ne a hasat növelje. A szoknya eleje 25-30 cm hosszán nyitott volt, s a derékhoz varrott hosszú pertlivel elöl kötődött. A Jászságban a szoknyáknak kétféle változatát hordták, a *sima* és a *fodros aljút*. A sima szoknyát az aljától mintegy 25-30 cm-re egy vagy két sor különböző színű szalaggal, paszománnyal (gallonnal) díszítették. A kétfodros szoknyán viszont a felső fodor szélére varrták a díszítő matériát. A sima aljú szoknyák alját rendszerint *felpléheltek*, vagyis belül körben, mintegy 25-30 cm szélesen másfajta anyaggal kibélelték, hogy szebb tartása legyen, és az alsószoknyán egyenletesen terüljön el. A fodros aljú szoknyának maga a fodor adta meg a tartását. A vékonyabb anyagból készült ünneplő szoknyák belsejét viszont teljes egészében kibélelték, hogy a szép tartását biztosítsák.

A módosabbak az ünneplő viselethez leggyakrabban sötétkék, olajzöld, meggyszín, tubák, szederjes (lila) színű selyem, atlasz, taft, bársony anyagokból készült szoknyákat viseltek. Sokszor „*a nők csak úgy úsztak a selyemben.*” A gyüvő-menő szoknyák azonban olcsóbb kelmékből (karton, flokon) készültek, míg a téli öltözet viganóit mindenkor különféle posztó anyagból készítették.

Kötény, kecele

A jász asszonyok a szoknya elé kötényt, más néven *kecelét* kötöttek. Az ünnepre hordott kötények általában finom kelméből (selyem, tabit, muszlin, finom gyolcs) készültek, míg a mindennapló keceléket bagaziából, kartonból készítették. A kecelék színe a legtöbb esetben fehér volt, de szívesen használtak kék, sárga, veres, lila és fekete színeket is.

A szoknyához hasonlóan a kecele is kétféle változatban készült: egyenes vagy kerek aljú, sima szélű, csipkével díszített, valamint fodros szélű, csipkével díszített. Mindkét esetben a kötény szélesen ráborult a szoknyára, sokszor még a csípő vonalát is túlhaladta.

Mellény, pruszlik

A jászsági nők a fehér ingvállra a ruhával azonos kelméből készült ezüst vagy arany sújtással ékesített *pruszlikot* (mellényt) öltöttek, amely elöl 4-6 gombbal és egy többnyire szív alakú, mívés ezüst kapoccsal záródott. A pruszlik hátuljának egyik ékessége a *fodros seszli* volt, ami még jobban kiemelte a test vonalát. A pruszlik elejére azonban olykor semmilyen díszítést nem tettek rá, mivel a rákötött vállkendő eltakarta.

Rékli, lajbi, öltöny, nyárika

A jász asszonyok ruhatárában már a 18. század második felétől szerepelnek különböző *hosszú ujjú réklik és lajbik*. A bélelt vagy béleletlen rékli többnyire a gyüvő-menő ruházat darabja volt, de selyemből készült változatait a kisünneplő öltözethez is felvették. A réklit mindig a szoknyába bekötve viselték.

A jász asszonyok ünnepen a vatelinnel bélelt, gazdagon zsinórozott selyem vagy taft lajbit, más néven öltönyt viseltek, míg hétköznapon az olcsóbb anyagból készült, díszítés nélküli lajbit hordtak, de mindenkor a szoknyára engedve, és sohasem bekötve.

A gyári anyagok terjedésével pedig a 19. század második felében az ingvállat lassan kiszorítja a szoknyával megegyező vagy eltérő színű *hosszú ujjú blúz*, a *nyárika*, amely mindig *kihagyott* volt, sosem kötötték be a szoknyába.

Vállkendő, nyakba való keszkenő

A *vállkendő* igen kedvelt darabja volt a jász nők öltözetének. A 18. században a pruszlikok, ujjasok mély dekoltázsába háromszögbe hajtott, finom gyolcsból vagy selyemből készített vállkendőket, ún. *keszkenőket* dugtak, elfedve általuk a szabadon hagyott testrészt. A 19. század közepétől a Jászságban is elterjedtek a nagy méretű (160 x 160 cm-es), különböző színű selyemből (kék, fekete, bordó, lila, drapp, dohány) készült vállkendők, amelyet háromszögbe hajtva, a nyakon ráncba szedve, a mellen keresztbe vetve, a derékon kötötték meg úgy, hogy a sarkuk hosszan rányúlt a szoknyára. A selyemből készült vállkendők négy sarka más és más színű mintákkal volt díszítve, hogy többféle ruhához is hordhassák. A virágos selyem vállkendőket általában a zsidó kereskedőktől vásárolták, de előfordult, hogy az ügyes kezű asszonyok maguk is varrtak ilyet.

Téli időben a selyemkendők helyett *pamut kendőt*, illetve *posztó* vagy *gyapjú nagykendőt*, ún. *berliner kendőt* hordtak.

Mente, asszonyi mente

Az ünnepi női viselet sajátos darabja volt a *rókaprémés asszonyi mente*, amelyet kétféle módon viseltek: *teljes vállra terítve*, vagy *panyókára vetve*. A női mentéket általában egyszínű posztóból, olykor meggybordó bársonyból készítették, és sűrűn zsinórozták. A mente a női öltözet legdrágább darabja volt, ezért öröklődött generációról generációra. Sokszor más személyre hagyták a ruhadarabot, és a megint másra a rajta lévő ezüstgombokat.

Az asszonyi mente szabása és díszítése szinte alig különbözött a férfi mentétől. A derékban vágott, hosszú ujjú felsőrészhez hátul egy ún. széles *ránc* csatlakozott, amely szépen elterült a bő szoknyán. A ráncot a mente elejéhez hasonlóan gazdagon kizsinórozták. A mente eleganciáját a rajta lévő zsinórdíszítés, a gombozat és a prémezés adta. A legdrágább mentéket rókatorokkal és rókamállal prémezték. A jász asszonyok anyagi helyzetükhöz mértén viseltek díszes, illetve kevésbé díszes mentét, de ez a ruhadarab mindenképpen ünnepi ruhatáruk legfőbb ékessége volt.

Ködmön, suba, bunda

A jászsági nők ruhatárának másik jelentős darabja a *ködmön* volt, amelyet a jászberényi szücsök készítettek. A bőrruha rövidebb és hosszabb változatát is viselték. A testhez szabott, befelé fordított szőrű, hosszú ujjú, alján fodros, ún. *kurta derekú női ködmön* lehetett nyers fehér színű, akkor zöld gyapjúval vagy selyemmel hímezték, és veres irhaborításokkal díszítették. De lehetett barna is, ebben az esetben fekete fonállal varrták ki. A szücsök legkedveltebb ködmön mintái a forgórózsák, gyorgyínák, rozmaringágak, vesevirágok voltak, amelyeket mesterien megszerkesztett, rendkívül finom technikával, lyukas gyolcson keresztül hímezték rá a bőrre. A ködmön eleje mélyen kivágott volt, és ezüstgombokkal, ún. *pakfontokkal* záródott. A hímezett fehér ködmönt főként ünnepeken viselték, és nyakbavaló kendőt kötöttek alá.

Viseltek a jász nők *női subát*, más néven *kisbundát* is, ami némiképp hasonlított a férfiak által viselt subához, csak jóval rövidebb volt. A női subát a jászberényi szücsök 10-12 darab báránybőrből készítették és diófagomba festékkel világosbarnára pácolták. Piros keresztirháját általában fekete selyemmel hímezték, s felül széles, kerek, fekete báránybőr gallér szegélyezte.

Haj- és fejviselet

A fiatal lányok a hosszú hajukat középen elválasztva a fejtetőn egy pertlivel összekötötték, és egy ágba befonták. A fonatba színes szalagot (masnit) kötöttek úgy, hogy egy masnit kötöttek a fejtetőhöz egyet pedig, a fonat végéhez. A 20. század elejétől egyre általánosabbá vált a haj homloktól való *felfűsülése* (hátra fésülése).

A menyasszony haját a lakodalomban kontyba tekerték, s ekkor tették rá először asszonyi állapotának egyik legfőbb kifejezőjét, a főkötőt. Ettől kezdve az asszonyok a hajukat már csak kontyosan viselheték, amire az alkalomnak megfelelően főkötőt vagy kendőt kötöttek.

Az asszonyok is úgy csináltak kontyot maguknak, hogy a hajukat középen kettéválasztották, és a fejtetőre tekerték. A hajból azonban mindkét oldalon elhagytak egy-egy vékony tincset, amelyet befonva jobbról és balról is a fül fölött kanyarítva a kontyhoz erősítettek.

Jász női viselet egyik jellegzetesen szép darabja a főkötő, vagy ahogyan a jászok nevezték, *fékető* volt. Két típusát használták: az *egyszerű* és a *cifra főkötőt*. Az egyszerű főkötő olcsó, vékony vagy vastagabb anyagból készült, szerény díszítéssel. Többnyire a házimunkáknál használták, de előfordult, hogy gyüvő-menő ruhadarabként is felvették. A cifra vagy kerepélyes főkötő a lakodalom alkalmával, a kontyoláskor került először a menyecske fejére, mint új állapotának, asszonysorba kerülésének kifejezője. A gömbölyded alakú cifra főkötő általában kék vagy meggybordó, ritkábban zöld, dohányszínű vagy halványlila bársonyból készült, amelyet zsúfoltan beborítottak arany vagy ezüst ún. pávafarkas sújtással. A főkötőket Jászság-szerte egyes kezű varróasszonyok készítették. Jászdózsán Herédi Csuka Anna és testvére, Rózsika, Jászapátin Nagy F. Katalin, Jászfényszarun pedig Nagy Istvánné Molnár Terézia volt híres főkötővarró.

A jász asszonyok a főkötőt, mint viseletük legékeesebb darabját szinte egész életükben hordták. Fiatal korukban a táncmulatságba és a bálba is abban mentek, később, koruk haladtával már csak a templomban és különböző ünnepeken vették fel, de sokan abban is

temették el magukat, mint ahogyan azt a jászberényi Krasnyánszky Klára 1764-ben kelt végrendeletében is olvashatjuk: „*két szép féketöm vagyok, a szebbiket temessék az fejemen, a másik pedig legyen az leányomé.*”

A 19. század közepéig a jász nők hétköznapiakon a fejüket *hosszú kendővel*, ún. *ráfogóval* kötötték be. A kendőt az álluk alatt keresztbe fogva hátul a tarkónál kötötték meg úgy, hogy a kendő sarka hosszan, egészen a hátuk közepéig lenyúlt.

A 19. század második felében ezek a hosszú kendők egyre jobban kiszorultak a használatból, és helyüket átvették a boltból vásárolt, kisebb, négyzetes *fejkendő*k. Az asszonyok az ünneplő kendőt csakúgy, mint a gyüvő-menőt elől az áll alatt kötötték meg, ha vékony volt, akkor *bukétra*, ha vastag volt, akkor csomóra. Munkavégzéskor azonban az állat szabadon hagyva mindig hátra kötötték a kendőt. A kendő megkötése a férfiak kalap begyűréséhez hasonlóan fálvanként más és más volt. A kendő felkötésének fontos szempontja volt, hogy a sarka hátul mindig középre essen, és az alsó része ne lógjon ki.

Ékszerek

A jász nők igen kevés ékszert viseltek. *Fülbevalók* viseléséről csak a 20. század első felétől vannak adataink. A Jászságban a sima karika és a préselt félgömb, népies nevén *lencse* alakú arany fülbevalókat használták. A lencses fülbevalót a kislányok legtöbbször a keresztanyjuktól kapták meg keresztelési ajándékként, a karika fülbevalót pedig a vőlegényüktől jegyajándékként.

Az ünnepi jász női viselet egyik ékessége a *gyöngysor* volt, amit már a görög kereskedők boltjaiban is megvásárolhattak. Igen közkedvelt volt az ún. *gránát gyöngy* (piros, sötétvörös, fekete), valamint a két-három-négy soros *fehér porcelán gyöngysor* viselése. A gyöngyök anyaga, színe és a sorok száma jól mutatta viselőjének korát, családi állapotát, anyagi helyzetét és a viselés alkalmát.

A 18-19. században csak a módosabb redemptus asszonyok engedhették meg maguknak, hogy *ezüst- vagy aranyláncot* viseljenek. A gyűrűk ugyancsak nem tartoztak a 18-19. századi jász viselet szoros kiegészítői közé. A karika és a köves gyűrű mint jegyajándék, csak az 1920-as évektől vált általánossá a Jászságban.

A jász viseletben fontos szerepe volt a szív és levél alakú *kapcsoknak*, amelyek főként a pruszlikokat fogták össze. Az ékszer jellegű övek bőrből, textilből vagy fémből készültek, és veretekkel díszítették. A jász viselet egyik fő tartozéka volt az ún. *pártaöv, láncöv* vagy *textilöv*, amelyet a 18. század második felétől egyre jobban kiszorítottak a széles, rózsás, *díszítő övszalagok*. Az ékszerek sorába tartoztak a mentékre, ködmönökre, lajbikra, öltönyökre, pruszlikokra, mentékre varrott különböző formájú és nagyságú ezüst *pitykegombok*, amelyek mindenkor igen komoly értéket képviseltek.

Lábbelik

A jász nők ünnepi alkalmakkor fekete vagy piros, kézzel varrott, fa sarkú kordován csizmát, ún. *steklis csizmát* viseltek. A 19. század közepétől Jászság-szerte divatba jönnek a fekete pántos, *csatos cipők*, de hétköznapi használatban ott találjuk a *papucsot* is. A nyári munkák végzésekor azonban az asszonyok rendszerint meztláb jártak.

Férfiak viselete

Vászonruhák

A legrégebbi hagyományos viselet a férfiaknál is a vászonviselet, az ún. *feír ruha* vagy *vászony fejrő öltöző* volt, amelynek darabjai az ing és a vászongatyá voltak. Az ingnek két változatát hordták: a *borjúsájút* és a *kézelőset*. A férfiak, de különösen a pásztoemberek

előszeretettel viselték a nyak nélküli, kurta derekú, borjúszerű inget, amelynek aljától a has, a gatyakötésig meztelen maradt. A rövid ing velejárója volt a hasra szorított széles bőrvö, bőrtüsző. A rövid ing viselését már a 18. században keményen tiltották a hatóságok, de nem sok eredménnyel.

A hosszú derekú borjúszerű inget hétköznap és ünnepnap egyaránt viselték. A munkára való inget durvább házivászonból az asszonyok maguk készítették. Kerek, szegett nyakkivágását madzaggal kötötték meg. Ennek a viselő ingnek nem volt olyan bő az ujjja, mint az ünneplőé, amelynek széles, bő ujjja sokszor egészen a földig ért. Az ünnepi fehér ing finom gyolcsból, sifonból, ritkábban lenvászonból készült, amelynek ujjába a hónaljban két *pálhát* varrtak a könnyebb mozgás érdekében. Az ujjak végét gyakran kirojtozták, vagy lyukhímzéssel díszítették. A 19. század elején jelenik meg a galléros és a kézelős ing. A kar mozgását itt is a hónaljba toldott pálhával bővítették, az ing hátát a kényelmesebb használat miatt bővebbre szabták az elejénél és beleráncolták a gallérba. Szélesebbé váltak az ingujjak, ezért a váll megerősítésére ún. *vállfoltot* varrtak. Az ing elejét mélyen felhasították, és apró gombokkal zárták össze. Az újfajta ing első viselői a módosabb redemptus gazdák voltak.

A férfiak *lábravajójának*, a fehér *vászonatyának* is többféle változatát ismerték vidékünkön. Hétköznapra csak egyszerű, fél lábszárig érő, ún. szűk gatyát viseltek, amit az asszonyok az inghez hasonlóan vastagabb házi vászonból maguk készítettek. A munkához viselt gatyák elé szokás volt sötétkék vászonkötényt kötni.

Ünnepre 8-12 szél finomabb vászonból vagy gyolcsból varrott, ráncba szedett gatyát vettek fel, amelynek alját *mesterkéltek*, vagyis szálak kihúzásával lyukaszták, és végül kirojtozták.

A gatyát legtöbbször még télen is használták, mivel a sűrű ráncok miatt rengeteg anyagból készült, így kellő védelmet nyújtott a hideg ellen is.

A rendszeresen használt vászon gatyát általában havonta csak egyszer mosták, de akkor már bizony a saját lábán is megállt. Amikor a gatyát a sok használatban elrongyolódott, kiritkult, az asszonyok akkor sem dobták el, hanem szétvagdalták, és zacskókat csináltak belőle. Így csinált hát a leleményes jáász asszony a használt gatyáülepéből új túrós zacskót.

Posztóruhák

A jáászai férfiak ruhatárának elmaradhatatlan darabja a rackajuh gyapjából készült *szűr*. A durvább szűr- és abaposztóból, vagy finomabb karazsia posztóból készült szűr rendkívül egyszerű, ősi szabású ruhadarab. Minden darabja téglalap alakú, görbe vonalat egyáltalán nem találunk benne. Eleje és háta egyetlen, a vállán kettéhajtott posztódarabból állt, amelynek elejét T-alakban felvágták. A vállába beillesztették az ujjakat, majd a bőség növelésére alája varrták a pálhát. Nyakába széles, vörös posztócsíkkal körülszegett, szögletes gallért helyeztek, a sarkán két lelógó csomózott bojtjal. A lábszárközépig érő szűrűt a vállra vetve viselték, felölteni sohasem szokták, elől nincsen gombja, mindössze egy szíjcsat tartja össze a mellen. A szűr ujjainak alját legtöbbször bevarrták, befenekelték, és különféle holmik tárolására használták. A szűrűket a szűrűszabó mesterek készítették, de a 18. század első felétől a görög kereskedők boltjaiban is lehetett kész szűrűket vásárolni.

Ugyancsak szűrposztóból készült az elől végig nyitott, felölthető ujjú kabátféle, a *kankó* is. Mérete jóval kisebb, díszítése pedig szerényebb volt a szűrűnél, s ezzel magyarázható, hogy az ára is olcsóbb volt. A kankót is a szűrűszabó mesterek készítették, s kedvelt ruhadarabja volt a jáász férfiak öltözetének.

A férfiak viseletében a vászonruha mellett már igen korán megjelent a *posztóruha* (nadrág, dolmány, mente), amelynek színe rendszerint világos- vagy sötétkék, s viselése a 19. században a redemptusok és a mesteremberek körében általános volt.

A posztóból készült díszítetlen nadrág fölé egykor egy másik takaró nadrágot, ún. *salavárit* vagy *salavárdit* húztak. A salavári rövidszárú, szűk posztónadrág volt, amit legtöbbször abavagy remekposztóból készítettek. Az alatta viselt nadrág színétől eltérő színben készült, s a

felső részét lyukakba fűzött zsinórral erősítették az ellenzős nadrág hasítéka alá. A salavári viselése az 1870-es években ment ki a divatból.

Az irredemptusok és a pásztorok viselték a többnyire kék posztóból készült, bélelt, oldalt színes zsinóros, rézgombos *rajthúzlit*. Neve (Reithosen) és pantallószerű formája elárulja idegen származását.

A jázsági szabók készítették a hosszú szárú, testhez álló, finom posztónadrágokat, amelynek hasítékát elől ellenző takarta, és a derekát a gallérba húzott szíjjal fogták össze. A nadrágok színe általában világos- és sötétkék volt. A 18. században, amikor a posztóujjasok megrövidültek, egyre nagyobb hangsúlyt kapott a passzos nadrágok készítése. Megkezdődött a nadrág cifrázása paszománnyal, sújtással, zsinórozással.

A dolmány derékig érő, hosszú ujjú, álló nyakú, elől ezüstgombokkal záródó, derékon övvel összefogott posztóból készült zsinórozott felsőruha. Az ezüst tulok gombokat sajátos módon varrták fel a ruhára. A dolmány elejére függőlegesen lyukakat fűrtak, a füles gombokat átdugták rajta úgy, hogy a ruha visszáján a fülekbe zsinórt húztak vagy vékony fapálcikát erősítettek, és az egész sort azzal rögzítették. Olykor színes paszománycsíkot is varrtak a zsinórra. A dolmányt a férfiak felöltve viselték.

Az 1860-as években a rövid derekú dolmányt a Jázságban is felváltotta hosszabb formája, amelyet *atillának* neveztek. A zsinóros atillát is mindig testre öltve hordták, és igen elegáns látványt nyújtott a viselője. Drágasága miatt azonban csak a tehetősebbek tudták elkészíttetni, a köznép nem igen engedhette meg magának. A tetszetős ruhadarab elsősorban a redemptusok és a huszárok között hódított.

A posztóruhák legelőkelőbb darabja a sötétkék posztóból készült, gazdagon zsinórozott, ezüst gombos, *prémes mente* volt, amelynek hátul a csípőtől lefelé bővülő ráncait is sűrű, kivert zsinórdísz, ún. *ránccravaló* borította. A mente eredetileg a nemesi és a katonai öltözethez tartozott. A kiváltságos, magukat nemesnek tartó jászok és kunok a panyókára (balvállra) vetett, ún. *rókatorkos mentét* huszárezredükben is díszviseletként használták. Az 1800-ban megalakított Jászkun Nádor Huszárezred egyenruháját a kor legszebb katonai öltözeteként tartották számon. A mente a redemptus férfiak és mesteremberek ruhatárának is egyik legfontosabb darabja volt. Anyagi helyzetüktől függően rendelkezhetnek egy vagy több mentével is, amit haláluk után gyermekeikre, unokáikra testáltak.

A kevésbé tehető férfiak öltözetének jellegzetes darabja volt a sötétkék vagy zöld posztóból készült, álló nyakú vagy galléros *ujjatlan dolmány*, más néven *lajbi*. A lajbi sűrű pitykegombolással magasan a nyaknál záródott, s erre kötötték fel az elmaradhatatlan fekete flór vagy selyem *nyakravalót*. Hűvösebb időben a lajbi fölé ujjas posztókabátot, *mándlit* öltöttek. A mándlit kétféleképpen is hordták, testre öltve, illetve mint a mentét, panyókára vetve. A kicsit módosabbak még ezüstgombokat is varrtak rá.

Bőrruhák

A hátibőr, illetve a kacagány használatára a Jázságban már a 17. században vannak adataink. Az egyszerű köznép csak hátra terített juhbőrt, más néven *hátibőrt* hordott, míg a módosabbak tigris-, farkas- és párducbőrből készített *kacagányt*, ún. fekete kacagányt viseltek. A kacagány a bőrből készült ruhák legprimitívebb darabja volt. Az állat bőrét a megnyúzás után megszáritották, majd puhára törték, és az így kapott bőrdarabot minden szabás nélkül egyszerűen a vállra terítették. A nemes vadbőrből készült kacagányokat rendszerint széles, díszes csattal fogták össze, míg az egyszerű hátibőröknél csak az állat első lábait kötötték össze a nyaknál. A kacagányt szükség esetén takarónak és derékaljnak is használták.

A Jázság legjellegzetesebb bőrruhája az ujjatlan, palástszerű *suba* volt, amit a jászok gyakran bundának is neveztek. A subát akkor tartották szépnek, ha bokáig ért és kerek volt, vagyis a földre leterítve kör alakot képezett.

A suba igazi oltalma volt a jásznak, ezt használták párnának, éjjeli fekvőhelynek, sőt még a templomba is magukkal vitték. A jász ember még a kánikulában sem vált meg tőle. Jászapátin úgy tartották, hogy az „*igazi suba letegezte még a telet is.*” A subának csak addig volt becsülete, amíg a birka szaga érződött rajta. Ha már teljesen elhasználódott, Jászkiséren azt mondták, „*veri a készülőt,*” s ezt követően az istállóban a kosolyára, a dikóra terítették takarónak.

A suba egyszerű kikészítés és díszítés nélküli formája a pásztorok jellegzetes viselete volt, még a kialudott bérükbe is beletartozott. 1761-ben egy jászsági pásztor ruházata a következő darabokból állt: 5 bőrből készült bunda, ködmön, nadrág, szűr, süveg, feír ruha.

Az *irhátlan* vagy *törött subát* nem a szücsök, hanem a juhászok maguk készítették. Az időjárás viszontagságai ellen hájjal és zsírral bekent suba azonban olyan bűdös volt, hogy a hatóságok rendelettel tiltották ki a templomból.

A hímzett subák mindenkor a jómód, a rang kifejezői voltak, s nem is mindenki engedhette meg magának az elkészíttetését. A cifra subát a legények rendszerint az esküvőjükre kapták meg, s ezután már csak a halál választhatta el őket egymástól.

A jászsági szücsök kétféle subát készítettek: *tányérosat* vagy *feleresztettet*, vagy más néven *vócosat*. Régen a férfisubák színes hímzésűek voltak, de a 19. század végétől már egyszínű zöld hímzéssel készültek.

Haj- és fejviselet

A jász férfiak még a 19. század derekén is hosszú haját viseltek, ami sokszor egészen a vállukig ért. A hosszú haját a legtöbbször hátul a tarkónál befonták, fekete *gallonnal* (szalaggal) kötötték meg, vagy *körfésűvel* szorították le. Szokás volt a haját zsírral bekenni, amit hatóságok büntetés terhe mellett tiltottak. A jász férfiak zöme szinte egész életét katonáskodással töltötte, hiszen kiváltsaikkért mindenkor katonai szolgálattal tartoztak a királynak. Azok haját, akik katonának álltak vagy erővel besoroztak, egészen rövidre le kellett vágatniuk. Így a 19. század második feléből származó képes ábrázolások zöme a rövid hajviseletet mutatja.

A férfiak előszeretettel viseltek hegyes, kackiás bajuszt, a szakáll viselet azonban nem hódított a jászok között.

A fejükön keskeny karimájú nemez süveget, széles karimájú paraszt vagy barkás süveget viseltek. A katonák süvege abban különbözött a parasztokétól, hogy a tetejét csákósra behasították. Az ún. *csákós süveget* először a verbuváláskor csapták a legény fejébe. A süveg széles karimájában szűrték bele a pipát, de tároló helye volt a pénznek és más egyéb holminak is. A téli fejfedő az ún. *bagolysüveg* volt, de kedvelték a fekete báránybőrből készült lengyel *süveget* és *bársony süveget* is.

A 18. század végén megjelentek a karimás szélű kalapok, amelyek lassanként kiszorították a süvegeket. A jászok főként a széles karimájú ún. *tazsla kalapot* viselték. A hosszú haj elhagyásával a széles karimájú kalap is háttérbe szorult, s helyette a keskeny karimájú posztó kalap válik általánossá, amelybe ünnepi alkalmakkor darutollat vagy árvalányhaját tűztek. A kalap viselése településenként más és más volt a Jászságban. A legfőbb különbség a kalap magasságában és a *betörésében* mutatkozott meg. A vásárokon minden embernél a kalapjáról lehetett megtudni, hogy melyik faluból való.

Lábbelik

Lábbelik tekintetében a férfiak egyaránt használták a *bocskort* és a *csizmát*. A bocskort inkább munkavégzéskor, míg a rangosabb csizmát főként ünnepnapokon, jeles alkalmakkor viselték. A csizma talpára *patkót* verettek, a sarkára pedig *sarkantyút* üttettek fel. Nem volt azonban ritka, hogy hétköznap a férfiak is mezítláb jártak, különösen a tanyákon. A csizmát puha- és keményszárú változatban egyaránt használták. A 18. században általános viselet volt az

oldalvarrott, ún. tehénbőr csizma, amelyhez a bőrt a cselédek és a pásztorok kikötött bérben kapták, ugyanúgy, mint a bocskorhoz. 1752-ben Jásztelek község ökörsordásnak fogadta fel Barta Jánost, aki a bérében *egy bocskornak való 3-ad fű bőrt* is kapott. Bak Mihály kondásnak azonban csak egy fél bőr járt szolgálatáért. A bérben azonban sokszor benne foglaltatott a kész bocskor és a csizma is.

IV. A polgári divat térhódítása (19-20. század)

A 19. század második felében bekövetkezett jelentős változások (céhek megszűnése, ipartestületek megalakulása, a gépi munka előtérbe kerülése, nyugati divatlapok, új szabásminták, új stílusok, gyári textíliák, bolti konfekció megjelenése stb.) és az erőteljes polgári fejlődés hatására a Jászságban is megindult a kivetkőzés lassú folyamata.

A kivetkőzés, a régi viselet elhagyása a Jászságban is elsőként a férfiak körében indult meg. A bőgatyát felváltotta a *csizmanadrág*, a borjúsájú inget a *madzsettás ing*, a dolmányt a *posztókabát*, majd a *zakó*. A kivetkőzést elősegítette az állandó katonáskodás, de még inkább az I. világháború. A háborút követően a férfiak már nem öltötték magukra a hagyományos ruhadarabokat, hanem ünnepi napokon sokszor katonaruhában jelentek meg. A legtöbbször még *vetetkezni* (fényképezkedni) is ebben mentek el. Számos régi fényképen látható, hogy a férj katonai uniformisban áll a fényképezőgép előtt, míg a felesége és gyermekei a hagyományos viseletben vannak. Később a férfiak viseletében általánossá válik a fekete posztóöltözék: fekete csizmanadrág, fehér mandzsettás ing, fekete mellény (lajbi), fekete paraszt zakó, fekete kalap és körteszárú csizma.

Az öltözet átalakulása ugyan a női viseletben volt a legszembetűnőbb, de a kivetkőzés folyamata mégis náluk volt lassúbb, s csak az I. világháborút követő években fejeződött be. A gyári textíliák, a bolti konfekció tömeges megjelenése, valamint a nyugatról érkező divatlapok elterjedése következtében jelentősen csökkent a felsőszoknyák bősége, s egyre inkább a *hosszú, földig érő, szűk szoknya* vált kedveltté, amely alá csak egy vékony, könnyű anyagból készült alsószoknyát vettek fel. Az ingvállat és a nyárikát felváltotta a magasan a nyaknál gombolódó, hosszú ujjú, *csipkebetétes selyem* vagy *brokát blúz*. Ezeket a tetszetős ruhadarabokat, képzett varrónők varrták divatlapból, de a boltban késztermékként is megvásárolhatók voltak. A ruházaton egyre több a díszítőanyag, a finom csipke, gyöngyök, behúzott gombok, az ünnepi ruhákon pedig néha megjelennek a flitterek is. A régi viselet darabjai közül a legtovább a főkötő viselete maradt meg, amit még az új módihoz is felvettek.

A kivetkőzés folyamata a Jászságban az 1890-es évektől az 1910-es évekig tartott. Az új, polgári ruházatban a korábbi jász viseletre jellemző stílusjegyek már teljesen hiányoztak. Semmiből nem lehetett megállapítani, hogy a ruha viselője mely vidékről való, hiszen az új divat elemei az ország, sőt Európa más országaiban is többnyire hasonlóak voltak. A polgári öltözet a régi viselethez hasonlóan igen drága volt.

Különösen nagy pompa és gazdagság mutatkozott meg a báli toaletteken, ahol a hölgyek mindenkor igyekeztek egymást túlöltözni. A jász asszonyok azonban továbbra is vágytak arra, hogy a fényes toaettek ellenére, jász mivoltuk a ruházatukban továbbra is megjelenjen. Ezt az érzést erősítették a Jászok Egyesülete által 1922-ben beindított *Jász bálók* vagy más néven *Jász főkötős bálók* is, ahol nagyon sokan a báli ruhához is felöltötték a már régen használt *ezüstös*, illetve *aranyos féketőt*.

A hagyományos viselet korai megszűnése miatt a Jászság nem kapcsolódhatott be az 1931-ben országosan kibontakozó Gyöngyösbokrétá mozgalomba, „...*mivel a szerepléseknél csak az a falu jöhetett elsősorban számításba, amelyik élő és színes népviselettel rendelkezett.*” A jászoknál ekkora már megjelent az új kreálmány, az egykori viseletet pótló ún. *magyar ruha*: a nemzetiszínű szalagokkal díszített fehér szoknya, fehér ingváll, piros, selyemzsinóros vagy flitteres mellény, kötény és párta. A hozzá tartozó férfiruha azonban sokkal valóságosabb volt,

hiszen fehér bőgatyát viseltek, az alján egy vagy két sor nemzetiszínű szalagdísszel, fehér borjúsájú inget és a hagyományoshoz hasonló álló nyakú, sűrű gombolású, pitykés lajbit hordtak, csizmával, kalappal, rajta lengedező árvalányhajjal. Ezeket az öltözeteket leggyakrabban a fiatal lányok és legények viselték, főként jeles ünnepeken, valamint szüreti mulatságok és bálók alkalmával. Ugyanakkor némi módosítással megjelent a báli öltözetek között is. A *női magyar báli ruhák* finom, nehéz selyem anyagokból készültek, az elején zsinórozással, rövid csipkeköténnyel. Alsószoknyát csupán egyet vettek fel alá, de azt sem minden esetben. Az öltözék elmaradhatatlan velejárója volt a flitteres párta, amit ekkor már nemcsak lányok, de különböző korú asszonyok is előszeretettel viseltek. Természetesen ehhez igazodott a férfiak báli ruházata is, fekete pantalló és a zsinóros atilla. A II. világháború azonban hamarosan elsodorta a magyar ruhák korát, s ha maradt is belőlük valami, azt már csak az iskolai színdarabokhoz vagy jelmezbálokba vették fel. A régi hagyományos viselet pedig végleg elfelejtődött, és sokan úgy vélekedtek, *amire már a nagymamám sem emlékszik, az nem is létezett.*

V. A jász viselet újjászületése (20. század vége)

A jász viselet, mint az újjáéledő jász öntudat egyik kifejezője (1990-es évek)

A jász viselet feltámasztásának igényét a Jászságban kezdettől fogva az egyre erősödő jász öntudat motíválta. Az 1989-es rendszerváltást követően soha nem látott lendületet vett a hagyományörzés. Egymás után alakultak meg a különböző civil szervezetek, akik a már korábban működő csoportokkal együtt komoly törekvéseket tettek a régi népi és polgári hagyományok felelevenítésére.

A jász viselet feltámasztásának érdekében, az 1971-ben alakult *Jászsági Népi Együttes* tette meg az első lépést, amikor 1973 nyarán Boldizsár Dezsőnével (Budapest) megvarratták az első hat öltözet női és férfi jász viseletet, amelyet ugyanez év augusztusában a Debreceni Virágkarneválon rendezett viselet bemutatón mutattak meg a nagyközönségnek. A következő lépést az 1991-ben, Jászberényben megalakult *Jász Lovas Bandérium* tette meg, amikor a Jász Múzeumban fellelhető eredeti ruhadarabok alapján elkészítették az egykori 12. Nádor Huszárezred díszes egyenruháját, amelyről méltán vélték egykoron, hogy *Európa legdíszesebb egyenruhája*. 1996-ban Jászfényszarun jött létre a *Szűcs Mihály Huszár Bandérium*, akik viszont a Koburg Huszárezred egykori, ugyancsak díszes egyenruháját varratták meg. Időközben a Jászság területén működő néptáncgyüttesek (Barkóca Gyermek-néptáncgyüttes, Jászapáti Táncgyüttes, Jászberényi Hagyományörző Táncgyüttes, Iglice Gyermek-néptáncgyüttes) újabb jász öltözeteket varrattak egyrészt a táncaikhoz, másrészt pedig azért, hogy jeles ünnepeken a saját viseletükben tudjanak megjelenni, vonulni, díszelni.

A táncsoportok mellett a *népdal- és pávakörök* tagjaiban is felmerült az igény, hogy jász viseletet varrassanak, s abban jelenjenek meg a különböző bemutatókon, versenyeken. E téren az első a Portelki Pávakör volt, majd hamarosan követték őket az újszászi, a jászágói, a jászapáti, a jászalsószentgyörgyi és a jánoshidai pávakörök. A példa igen gyorsan terjedt, s hamarosan a *hímző asszonyok* is a viselettel rendelkezők sorát gazdagították.

A jász viselet újjászületésének egyik rendkívül fontos állomása volt az 1995-ös esztendő, amikor a jászok redemptio 250 éves évfordulóját ünnepelte az egész Jászkunság, s ekkor rendezték meg Jászberényben az első Jász Világtalálkozót is. A jász települések delegációi igyekeztek a nagy ünnepre viseletet varratni és abban felvonulni. Különösen figyelemre méltó, hogy nemcsak a fiatalabb, hanem az idősebb korosztály (főként nők) tagjai is vállalkoztak a viselet felvételére. 1998 óta a világtalálkozón választják meg az újkor jászkapitányát, aki az ünnepélyes beiktatásakor megkapja a tisztséghez járó méltóság

jelvényeket, a Jászkürt másolatát és természetesen a zsinóros mentét, a nyakravalót és a süveget. A kapitányi öltözet egyéb tartozékait (zsinóros nadrág, atilla, ing) a választott személynek kell megvarratnia. A kapitányné ugyancsak köteles magának egy vagy két rend (ünnepelő és gyűvő-menő) jász viseletet varratni. A világtalálkozón évről-évre egyre többen jelennek meg jász viseletben, s igazán pompás látványt nyújt az ünnepi nagymisén az elegáns ruhák látványa, amelyre ma is érvényes lenne Rodiczky Jenő egykori megjegyzése: „ *a jász nők csak úgy úsznak a selyemben.*”

A jász viselet gazdag tárházából talán a legszebb, a 19. századi paraszt-polgári viselet került felelevenítésre. Jóllehet az öltözkéhez szükséges finom kelmék ma is igen drágák, s egy rend ruha elkészítése igen komoly összegbe kerül. Ennek ellenére az asszonyok közül nagyon sokan már nem is egy, hanem két-három vagy ennél több viselettel is rendelkeznek. Kezdetben természetesen mindenki az ünnepi viseletet varratta meg, később azonban világhosszá vált, hogy szükség van ún. gyűvő-menő és táncba való ruhára is.

A jász viselet újkori megvarratásának fontos alapfeltétele volt, hogy hozzáértő varrónők készítsék. Az első lépéseket e téren *Boldizsár Dezsőné* (Budapest), *Horti Istvánné* és *Pénzes Tivadarné* (Jászberény) tették meg, de azóta már egyre többen foglalkoznak a jász viselet varrásával: JNSZ Megyei Mészáros Lőrinc Gimnázium és Szakképző Iskola tanára, *Gazsi Andrásné* (Jászapáti), *Demeterné Czakó Zsuzsa* (Jászberény), de vannak olyan ügyes kezű asszonyok is, akik kimondottan a kerepélyes főkötő varrására specializálódtak: *Gergi-Bodor Margit*, *Nagyné Bori Mária*, *Péter-Berényi Ágnes* (Jászberény). *Tajti Erzsébet* 2000 májusában alapította meg Jászapáti a Rokolya Varróműhelyt, s ezzel voltaképpen megszületett a jász ruhák készítésének első önálló intézménye.

A jász viselet továbbélésének elengedhetetlen feltétele, hogy az elmúlt években megteremtődtek viselésének alkalmai is. Ilyenek a történelmi évfordulók, a város és falu napok, a néptánc fesztiválok és a különböző hagyományörző rendezvények. Úgy véljük, a jászok által felújított és egyre népszerűbbé váló parasztpolgári viselet, szép példája egy népcsoport 21. századi identitástudatának és hagyományörzésének.